

Diskuse na aktuální téma

DISTANČNÍ VZDĚLÁVÁNÍ NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH

Ing. Oldřich Kratochvíl

RNDr. Petra Poullová

Doc. Ing. Karel Rais, CSc., MBA

Problematika uplatnění distanční formy studia ve vzdělávací činnosti vysokých škol je velmi aktuální. Významný posun v řešení této oblasti lze sledovat prakticky na všech veřejných vysokých školách, velký zájem a aktivita jsou patrné také na soukromých vysokých školách. Obecně je zřetelná zejména změna v pojetí distančního vzdělávání a v přístupu k jeho využití v rámci různých vysokoškolských vzdělávacích aktivit. Málodky se již objeví tendence jen přejmenovat dálkové studium na distanční. Vysokoškolští pedagogové sami aktivně hledají cesty k získání nových informací a praktických zkušeností, které by mohli přenést do vlastní činnosti.

V roce 2001 proběhla v AULE č. 2/2001 (str. 46–52 vč.) diskuse na toto aktuální téma. Pro čtenáře našeho časopisu a pro odborníky v oblasti distančního vzdělávání bude jistě zajímavé sledovat názory, poznatky a aktuální obtíže, s nimiž se vysoké školy při zavádění distančního vzdělávání snaží vyrovnat.

Redakce Auly se obrátila na představitele vysokých škol v České republice s otázkami orientovanými k této problematice.

Na otázky odpověděli:

Ing. Oldřich Kratochvíl,
rektor Evropského polytechnického institutu, s.r.o.,
Kunovice

RNDr. Petra Poullová,
proděkanka pro rozvoj a zahraniční styky Fakulty
informatiky a managementu Univerzity Hradec
Králové

Doc. Ing. Karel Rais, CSc., MBA,
prorektor pro strategický rozvoj Vysokého učení
technického v Brně

1. Jaké máte na Vaší škole praktické zkušenosti v oblasti zavádění a realizace distančního vzdělávání?

O. Kratochvíl:

V čisté distanční formě studia na naší vysoké škole studují studenti celoživotního studia. Je však realitou dneška, že prvky distančního studia významně ovládají naši každodenní práci na realizaci bakalářských studijních programů. Mění se společnost, většinu informací nalezneme na internetu, a tak i informace, které máme studentovi v libovolné formě studia dát, je efektivní předkládat prostřednictvím multimediálních a internetových technologií (máme sadu video-

nahrávek přednášek, vyvíjíme elektronické studijní texty...).

Význam vysoké školy pro studenta libovolné věkové kategorie se postupně přenáší do oblasti pomoci studentovi transformovat tyto informace na jeho znalosti.

V našem pojetí se informace mění na znalosti prostřednictvím řešení problémů pro podnikovou a společenskou sféru. Nutně tedy potřebujeme pro svoji práci specialisty z praxe a TOP manažery. Vzniká nové vzdělávací prostředí, jehož významným prvkem je virtuální pracovní prostor v internetové a intranetové síti.

Postupně se snižuje proporce přímé výuky formou přednášek na úkor aplikací a týmového řešení produktivních problémů. Toto pojetí vrací také důstojnost studentovi, který sice může volit poslance parlamentu, ale je mu přiznáno velice málo rozhodovacích pravomocí ohledně svého vývoje osobnosti a specialisty. Internetové a e-learningové technologie a plošný růst vzdělanosti populace naší civilizace předpokládá možnost individuálního rozvoje každého člověka (největší přínos e-learningu je právě v oblasti individualizace studia studenta). Strategie jediné a společné vzdělávací cesty jsou pro nastupující generaci nepřijatelné. Pokud ji student přijme, je to jen s vynucením, a tomu odpovídají výsledky.

Naše školské vzdělávací systémy se stále tváří, jako by měly monopol na vzdělávání přesto, že tomu tak již delší dobu není. Školské vzdělávací systémy jsou v tvrdé konkurenci s moderními podnikovými vzdělávacími středisky často multinacionálních korporací a specializovanými vzdělávacími středisky občanských aktivit, u nichž jsou e-learningové technologie zcela běžné. Ty umí a mají možnost neomezeně se přizpůsobit individuálním potřebám lidí. Mladí lidé odcházejí po skončení střední školy do ciziny a odtud si přinášejí zkušenosti, znalosti a dovednosti, které často v našem regionu chybí. Přesto se k těmto lidem vzdělávací systémy chovají arogantně a tváří se, jako by jim jen naše vzdělávací systémy měly právo předat informace (srovnej s Francií atd.).

E-learningové technologie propojily studenty denní formy studia a pracující studenty do jediného systému, který má poprvé v historii šanci využít synergie

akademické půdy a podnikové a společenské praxe. Přínos z podnikové a společenské edukační reality podle našich zkušeností zásadním způsobem mění dosavadní průběh a možnosti vzdělávání a výchovy.

Proto jsme v posledních třech letech zkoumali možnosti, jak studentům v co největší míře umožnit sestavit si svůj individuální studijní plán tak, aby využili všechny doposud získané znalosti a kompetence, avšak při zachování povinnosti studenta splnit všechny požadavky dané Akreditační komisí na studijní obor. Individuální studijní plán, e-learningové technologie, podpora praxe a odpovídající řídicí a evidenční systém vysoké školy umožňují studentům samostatně si řídit tempo studia a plnění povinností. To vše podle našich zkušeností významně aktivizuje studenty. Je to jeden z důvodů, proč se snažíme studentům vyjít co nejvíce vstříc vývojem e-learningových technologií. Za přímé participace samostatných studentů.

P. Poulová:

Fakulta informatiky a managementu Univerzity Hradec Králové se implementací distančního vzdělávání, a zvláště e-learningu, věnuje již od roku 1997.

V průběhu uplynulých let vzniklo na fakultě v rámci celoživotního vzdělávání několik distančních e-learningových kurzů určených pro profesní skupiny či širokou veřejnost.

Od roku 2000 se pracovníci fakulty velmi intenzivně věnují posilování distančních prvků studia zvláště pro kombinovanou formu studia, ale i využití principů, na nichž je založeno distanční vzdělávání, v prezenčním studiu (tzn. blended learning).

Pro e-learning využívá fakulta virtuální studijní prostředí umožňující jak prezentaci studijních materiálů, řízení studia, komunikaci účastníků, tak obsahující zpěnovazební prvky (autotesty, testy, odevzdávání a hodnocení úkolů). V rámci toho virtuálního studijního prostředí bylo prozatím vytvořeno více než 60 tzv. e-předmětů a práce na tvorbě dalších úspěšně pokračují.

K. Rais:

Moje osobní vzpomínky na počátky zavádění a uskutečňování distančního vzdělávání na některých

fakultách Vysokého učení technického v Brně (VUT) jsou svázány s léty 1992–1994, kdy v rámci programů TEMPUS docházelo k přejímání prvních poznatků a zkušeností od zahraničních (v mém případě zejména britských) univerzit. V těchto letech jsme přejali výuku MBA studií a (mimo jiné programy) jsme poměrně hodně rozvíjeli i výuku manažerů formou mezinárodních kurzů s Universitou N. Koperníka v Toruni (vloni jsme slavili 25 let nepřetržité spolupráce VUT v Brně s polskými kolegy). Na příkladu dalších přejatých studií – na bakalářském studiu BA Hons Business and Management – lze zřetelně prezentovat hlavní výhody a důvody zájmu dnešních posluchačů o distanční formu studia:

- na trhu se vzděláním chybí dálkové studium,
- předkládané studium umožňuje rozšíření kvalifikace i zájemcům o studium, kteří nemohli (z pracovních důvodů) studovat denní formou,
- distanční studium umožňuje posluchači doplnit si vzdělání o nové poznatky z oboru (např. v rámci zmiňovaného bakalářského studia má posluchač možnost a povinnost studovat též i problematiku daňového poradenství, které se před rokem 1989 prakticky na žádné ekonomické fakultě v republice vůbec neučilo).

Je též nutno vzít do úvahy, že nedocházelo jenom k pasivnímu přejímání informací a znalostí od zahraničních univerzit. Vždyť v rámci řešení úkolů Fondu rozvoje vysokých škol jednotlivé fakulty měly možnost rozvíjet distanční vzdělávání, čehož některé fakulty na naší univerzitě (konkrétně Fakulta podnikatelská) využily. V současné době obdobnou úlohu v rozvoji distančního vzdělávání sehrávají tzv. rozvojové programy, které jsou na naší univerzitě zkoncentrovány do několika základních směrů, v jejichž rámci spolupracují všechny fakulty. Prostřednictvím těchto programů dochází k tvorbě elektronických textů, k tvorbě podpůrných programových pomůcek, video programů a dalších studijních podpor, vhodných pro distanční výuku. Spolupráce se zahraničními univerzitami při tvorbě tzv. joint degree MSc studijních programů, která je podporována na naší univerzitě z úrovně MŠMT formou zmiňovaných rozvojových programů, je posledním konkrétním produktem na poli distančního vzdělávání.

Z hlediska formy a organizování distančního vzdělávání na VUT jistě svoji kladnou roli sehrávalo a sehrává Centrum vzdělávání a poradenství (tzv. CEVAPO), které metodicky i organizačně podporuje rozvoj distančního vzdělávání na naší vysoké škole.

2. Jaké jsou podle Vašeho názoru hlavní problémy při prosazování a zavádění distančního vzdělávání na Vaší vysoké škole?

O. Kratochvíl:

Chybí nám pracovní kapacity akademických pracovníků při tvorbě podpůrných studijních materiálů. Vidíme také nebezpečí zhoršení výsledků výchovné složky práce vysoké školy. Pokud přijmeme e-learning pouze jako technické řešení předávání odborných znalostí a opomeneme při řešení celého systému jeho úkoly v oblasti socializační, zvýšíme sice znalosti populace, ale nepochválí nás J.A. Komenský a zakládáme si na potíže.

Musíme být opatrní, abychom na problémy a technologie 21. století nenasadili metody řešení, které jsme si přinesli z 20. století. To platí zvláště pro nasazení e-learningových a distančních technologií.

P. Poulová:

Překážky zavádění distančního vzdělávání v prostředí vysoké školy jsou jak v rovině ekonomické, tak i v oblasti personální.

Tvorba kvalitních distančních kurzů vyžaduje velmi vysoké vstupní náklady a bez dalších zdrojů financování, mezi něž na prvním místě patří různé projekty, ji není možné financovat z běžného rozpočtu vysoké školy.

Problémy v oblasti personální jsou spojeny jak s nedostatkem kvalitních autorů studijních opor či tutorů distančních kurzů, tak i s obecným nízkým povědomím o možnostech, principech a překážkách distančního vzdělávání ve vysokoškolském prostředí.

K. Rais:

Žádné zásadní problémy nevidím, spíše dílčí. Osobně za jeden z problémů, které mohou vyvstat před našimi lektory, považuji stupeň jejich vlastní

kvalifikace, schopnost vzdělávat v oboru, na nějž jsou dlouhodobě specializováni v rámci běžného studijního programu. Dalším dílčím problémem může být stanovení úrovně učebního textu, přehnaná orientace na distanční výuku atd. Poslední poznámku bych si dovolil poněkud rozvést – studentů MBA – jsme se dotazníkovou formou tázali na jejich názor na snížení počtu hodin tradiční výuky a zvýšení počtu hodin samostudia s vyšším využitím např. distančních textů. Je zajímavé, že posluchači preferovali klasickou formu studia (nezastupitelná úloha pedagoga v procesu výuky, možnost klást dotazy na aktuální problémy, týmově řešit problém s kolegy, získávat kontakty na ostatní účastníky kurzu atd.). Na druhou stranu je jasné, že tito extrémně zatížení manažeři nemohou navštěvovat klasické formy prezenčního studia.

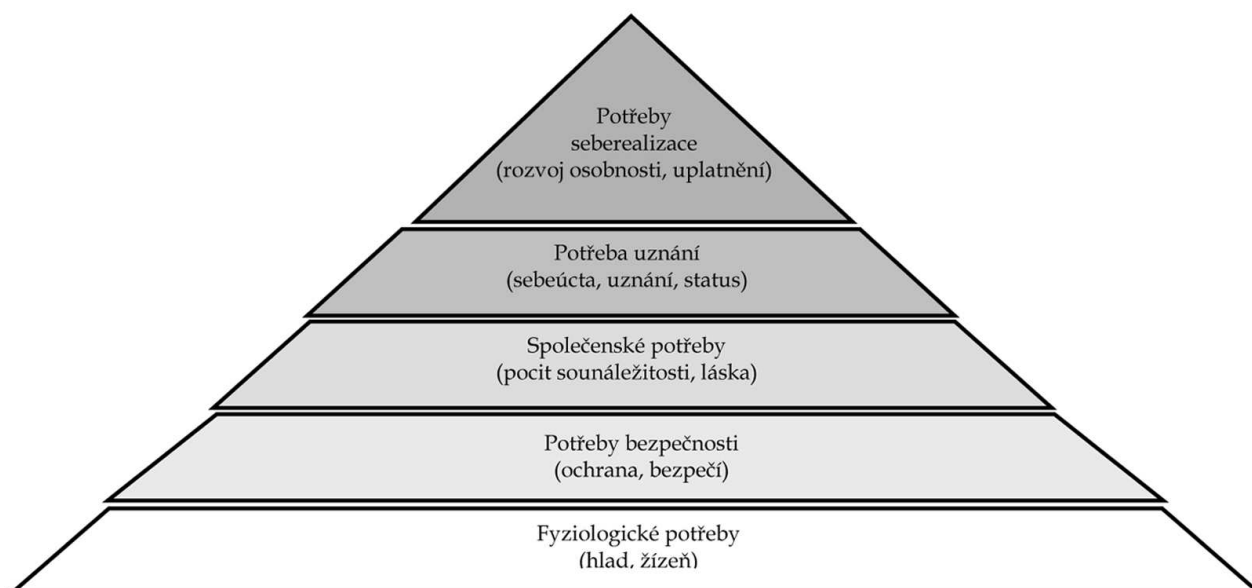
Další problém vidím v mechanickém prosazování distančního vzdělání do předmětů či studijních programů, které vyžadují přímou komunikaci lektora s posluchačem (např. rétorika, nástroje zvyšování

3. *Kde vidíte aktuální a perspektivní možnosti pro uplatnění distanční vzdělávací technologie na Vaší vysoké škole?*

O. Kratochvíl:

K dnešnímu dni máme zavedenu síť do všech učeben, laboratoří a pracoven na naší vysoké škole, učitelé organizují výuku s plným využitím e-learningových technologií, zkvalitnili jsme vnitřní komunikační systém, studenti jsou připojeni na internet a intranet a mají k dispozici ohromný virtuální pracovní prostor. Systém řízení vysoké školy vyhovuje definici učící a učící se vysoké školy. Spolu se studenty zkoumáme, jak na náš systém učící a učící se vysoké školy, který produkuje veliké množství znalostí, aplikovat rozhodovací procesy založené na moudrosti.

Každý učitel chce, aby se jako člověk v Maslowově teorii motivace umístil na vrcholu pyramidy, aby měl šanci na seberealizaci. Spolu se studenty jsme zkou-

Obr. Maslowova pyramida

osobní efektivity manažera atp.). Při výuce těchto předmětů však často musíme řešit opačný problém v množství vyučovacích hodin, protože lektori MBA těchto předmětů mají tendenci zvyšovat počty hodin přímé výuky.

mali, proč studenti dosáhnou (mají-li dobrý kolektiv) většinou nanejvýš na třetí příčku.

Chceme, abychom prostřednictvím našeho systému řízení 3-2-1 tento stav změnili. To nemůžeme

DISKUSE NA AKTUÁLNÍ TÉMA

udělat sami, nejde to bez začlenění společenského a podnikového prostředí do naší práce a už vůbec ne bez studentů a s absencí výchovné složky. Proto nyní řešíme problém optimalizace toků informace, odhalení a pomoc studentům v době studijních i rodinných, či pracovních krizí, způsoby, jak rozvíjet nejen odbornou složku vzdělávání, ale i výchovnou složku, včetně rozvoje osobnosti a budování nového profilu euro a světoobčana. Velice dobře chápeme, proč je tak zdůrazňována snaha 6. Rámcového programu o rozvoj identit. Toto vše řešíme ve virtuálním prostředí a e-learning je naším nejdůležitějším nástrojem.

P. Poulová:

Na fakultě se distanční vzdělávací technologie uplatňuje jak v oblasti komerčních kurzů pro celoživotní vzdělávání, tak jako podpůrný prostředek pro kombinovanou i prezenční formu studia.

K. Rais:

Osobně vidím perspektivy tohoto vzdělání v tzv. celoživotním vzdělávání, kdy při zaměstnání si bude stále více lidí zvyšovat vzdělání (tento trend je např. zřejmý v ekonomických a manažerských programech – viz např. dříve uvedená MBA studia). Dále distanční technologie nalezne jistě širší uplatnění v oblasti mezioborových studií (např. ekonomika a právo; robotika, kde bude posluchač muset studovat nejenom elektrotechniku, ale i strojní vědy; lékařská elektronika atd.). V těchto mezioborových oblastech si vysokoškolsky vzdělaný pracovník bude

muset (formou celoživotního vzdělání) doplnit své vzdělání o další „degree“.

4. Které problémy je nutné v oblasti rozvoje distančního vzdělávání řešit na národní úrovni?

O. Kratochvíl:

Jedním z významných problémů je, jak prostřednictvím e-learningových technologií podpořit efektivitu celého vysokoškolského vzdělávacího systému, v němž stále více studentů jsou studenti střední věkové kategorie s významnými životními zkušenostmi, vysokou mírou zainteresovanosti a zacílení, často s vysoce specializovanými odbornými znalostmi. Nelze se tvářit, že je nevidíme. Nelze plýtvat jejich časem.

Ve Společném prohlášení ministrů školství evropských států na setkání v Boloni v roce 1999 signatáři doporučují, aby vysoké školy realizovaly rozšíření kompetence kreditního systému tak, že kredity bude možné získat i v jiných systémech než ve vysokoškolském vzdělávání. Za předpokladu, že budou uznány přijímající vysokou školou. Tento krok je jistě veden snahou o racionalizaci vysokoškolského vzdělávacího systému, který by měl dosáhnout synergie využitím participace praxe a znalostí, které vstupující studenti do vysokoškolského studia získali v předešlých, nebo paralelních systémech vzdělávání, jimiž prošli.

Otázkou je, jakým způsobem má vysoká škola určit, kolik kreditů za již získané znalosti a dovednosti má

Srovnání vybraných vysokoškolských studijních oborů a VOŠ

EPI, s.r.o. Kunovice obor: MMZO	Počet semestrů	VOŠ České Budějovice obor: Marketing	Počet semestrů	VOŠP, s.r.o. Kunovice obor: Právo komerční	Počet semestrů
rozhodné předměty					
Mikroekonomie	1	Obecná ekonomie	4	Ekonomická teorie	2
Makroekonomie	1				
Management	1	Management	2	Management	1
Marketing	1	Marketing	5	Marketing	1
Cizí jazyk 1	6	Cizí jazyk 1	5	Cizí jazyk 1	8
Cizí jazyk 2	6	Cizí jazyk 2	5	Cizí jazyk 2	6
Podniková ekonomika	1	Podniková ekonomika	1	Podniková ekonomika	2
Matematika	2	Matematika	3		
Účetnictví	2	Účetnictví	4	Účetnictví	4
Bankovníctví	1	Bankovníctví	1		
Právo, úvod do práva	2	Právo, úvod do práva	3	Právo, úvod do práva	2

studentovi uznat? Vezměme například absolventa VOŠ, který chce navazovat na bakalářském studijním oboru Management a marketing zahraničního obchodu na předtím absolvovaný studijní program na VOŠ „Marketing“:

Pokud studenti na VOŠ pracovali s vysokoškolskými texty a studium bylo kvalitní, pokud tito absolventi zastávají pozice specialistů v podnicích, často nadnárodních firmách, potřebují ke splnění požadavků studijního programu (vykonání všech průběžných zkoušek, složení státní zkoušky a vypracování a obhájení bakalářské práce) kratší dobu, než je doba standardního studia. Jak jednoduše bychom začlenili naše VOŠ do našeho vzdělávacího systému! Otázkou je, jak by měla výuka takových studentů na vysoké škole vypadat. Studenti jsou racionální a očekávají, že přednášející bude jejich specifika respektovat a využívat v jejich prospěch. Jakou metodu tedy zvolit pro stanovení délky studia, abychom respektovali nejen znalosti získané předešlým studiem, ale také znalosti a dovednosti, které si přináší z praxe? Na naší vysoké škole jsme po dobu pěti let ověřovali strategii, která vyžadovala od studenta, aby si sám řídil svůj proces plnění požadavků svého vzdělávacího programu tak, jak je pro něj optimální.

Potvrdilo se, že využívané e-learningové technologie a moderní ICT technologie umožňují nebyvalou individualizaci, specializaci a přizpůsobení profilu studenta oblasti jeho budoucího uplatnění. Žádné zkoušky z VOŠ jsme sice neuznali, ale dovolili jsme studentům, aby zkoušky předeepsané studijním plánem našeho studijního oboru skládali v jimi zvoleném tempu.

Studenti si postupně vymohli, aby přednášky většiny předmětů a studijní podpůrné texty byly koncipovány jinak pro věkovou kategorii čerstvých absolventů středních škol, jinak pro absolventy VOŠ a zcela jinak pro studenty, kteří v průběhu studia již pracují na částečný, nebo i celý úvazek. Nejde přitom o to, zda je výuka ve škole, nebo prostřednictvím jiných technologií. Pracovní prostor se stal virtuálním, byť student sedí ve školní lavici. Jde o obsah a metodu práce se studentem. Dnes máme tři typy přednášek a cvičení a zcela nový systém řízení procesů individualizovaného vzdělávání každého našeho studenta. Systém je efektivní, chválí si jej studenti i zaměstnavatelé, studenti bez problémů pokračují na magisterském stupni, ale legislativa jej neumí v přísně

normativním systému industriálního pojetí popsat. Život ji předběhl.

E-learningové technologie si zcela jistě vyžádají řízení vysoké školy a vzdělávacích procesů významně odlišné od klasického přístupu. Pokud chce student u nás tyto technologie použít, musí si je sám ve spolupráci se svým okolím přizpůsobit svým cílům, začít pracovat v malém týmu, který již není složen jen z jeho vrstevníků, nýbrž také z lidí zkušených a prověřených životem. Úkolem týmu je v reálném čase splnit úkoly výchovně vzdělávacího procesu, požadavky studijního programu, včetně tvůrčí práce, aplikovat teorii ve prospěch studenta a zaměstnavatelů, začlenit problémy zaměstnavatele do výuky. O této formě studia mluví Rogers když říká „Skupina díky své moudrosti využívá čas, který má k dispozici k dosažení cílů, jež jsou v daných možnostech.“ Tým má k dispozici rozsáhlý virtuální pracovní prostor a neomezený rozsah informací, které systematicky mění na znalosti v rámci plnění studijního programu.

Také zaměření vysoké školy a složení akademického sboru by mělo mít možnost mnohem více respektovat potřeby praxe. V minulosti kladly vysoké školy důraz především na personální složení habilitovanými pracovníky, na výzkum a publikaci. Neměli bychom se v této souvislosti zamyslet nad našimi současnými paradigmaty současné ještě příliš centralizovaného systému, která i když nás přivedla k této realitě, stále přetrvávají? Neuděláme-li moudrá rozhodnutí, může se nám stát, že e-learningové technologie umožní českým studentům využít služeb pružnějších, možná i zahraničních institucí a škol.

P. Poulová:

Národní centrum distančního vzdělávání může jednotlivým vysokým školám nejvíce pomoci v oblasti osvěty. Cykly seminářů, které jsou již několik let nabízeny, mohou velmi napomoci při přípravě vysokoškolských pracovníků na využívání této vzdělávací technologie.

K. Rais:

V souvislosti s nárůstem subjektů, které poskytují vysokoškolské vzdělání, vidím jako jistý problém udržet stávající kvalitu výuky. Kde je (vnější) garance, že

DISKUSE NA AKTUÁLNÍ TÉMA

akreditovaný studijní program udrží kvalitu studia v době, kdy na některých oborech a oblastech není přebytek žadatelů o studia? Klasickým příkladem této situace mohou být ekonomická a manažerská studia, na jejichž organizaci se dnes podílí desítky soukromých subjektů, které v tomto typu vzdělávání vidí zajímavou podnikatelskou příležitost. Zde by průběžná kontrola kvality distančního vzdělání našla svoje

místo, což je mimochodem na zahraničních školách naprosto běžné – viz nejrůznější pedagogické porady (Examiner Board meetings), které průběžně kontrolují kvalitu výuky, vyhodnocují zpětnovazební informace od posluchačů, konají schůzky s posluchači bez účasti vyučujících atd. Dobudování systému sledování a udržení kvality (distančního) vzdělávání by bylo vhodné dlouhodobě řešit na národní úrovni.

Redakce Auly vyjadřuje srdečné poděkování představitelům vysokých škol za aktivní spolupráci při zpracování otázek do diskuse.

Připravila J. Baštová